

себе, що приходить. зовні розумною волею і цю останню робить своєю. Гегель вказує на важливість наявності ідеалу у вихованні дітей. Зміст ідеалу, на його думку, наповнює дітей почуттям діяльнійшої сили, що спрямовує на пізнання та зміну навколишньої дійсності. Звідси і виникає мета, яка полягає в тому, щоб здобути освіту, яка зробила б їх здатною до здійснення його ідеалів.

Отже, завершуючи аналіз філософії обдарованості Гегеля, ми приходимо до узагальнення: талант (від грец. *talanton* – вага, виважене) – високий рівень розвитку, насамперед спеціальних здібностей. Це сукупність таких здібностей, які дають змогу отримати продукт діяльності, що відрізняється новизною, високим рівнем досконалості та суспільної значущості.

Отже, упродовж багатьох століть завдяки дослідженням та теоретичним міркуванням філософів та фахівців з різних галузей наук було створено методологічну базу для виникнення теорії про обдарованість, що дає цілісне відображення її законів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Є. Обдарованість: сутність, структура, перспективи розвитку. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології обдарованості*: зб. наук. пр. / за ред. С.Д. Максименко та Р.О. Семенової. Т. 6. Вип. 3. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 48–51.
2. Юркевич В. Про окремі типи обдарованості. *Завуч*. 2003. № 17–18. С. 9–10.
3. Terman L.M. *Genetic Studies o Genius (Vol. I). Mental and physical traits of a thousand gifted children*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
4. Torrance E.P. Broadening concepts of giftedness in the 70's. in S.A. Kirk & F.E. Lord (eds.), *Exceptional Children: Educational Resources and Perspectives*. Boston: Houghton Mifflin C.o

Марія ЗАОБОРНА

*кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
maria_ternopil@ukr.net*

МОВА ЯК ЦІННІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФІЇ МОВИ ПИСЬМЕННИЦІ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

Визнання мови загальноцивілізаційною цінністю, що опирається на такі її суспільні функції, як комунікативна, когнітивна, націєтвіривна тощо, вже стало звичним для буденної свідомості. Усі ці функції увиразнюються

на тлі традиційного усвідомлення мови як знакової системи. Фактично, продовжує діяти інерція закладеної семіотиком Чарльзом Моррісом та розвиненої в лінгвістиці Фердинандом де Соссюром думки про те, що в мовній одиниці форма умовно позначає певний зміст. Водночас аксіологічні виміри мови все частіше актуалізують проблему її символічної природи, виявляючи глибинний, психокультурний зв'язок між формою та змістом одиниць мовного коду. Вагомим увиразненням цього слугує рефлексія досвіду майстрів художнього слова. Такий ракурс лінгвістичних досліджень сьогодні утверджується в понятті «філософія мови письменника». У цьому аспекті цінність поетичного досвіду (а поезія – це насамперед феномен мови) визначається релевантною для символічної природи мови здатністю поета «схоплювати» інтуїтивно-образну модель світу, яка не може бути представлена й формалізована наукою.

Шістдесятниця Ірина Жиленко (1941–2013) – одна із тих митців, що плекали «найвищий людський смисл – смисл особного існування» (В. Стус). Її «поезія приватного життя» (А. Макаров) зазвичай оцінювалась скептично. І тільки з виходом книги спогадів «Homo feriens» («Людина святкуюча») сучасна критика «почала віднаходити в її камерній поезії ту духовність, яка тримає людину над приземленістю щоденного буття» [4, с. 345]. В самій же поетці, для якої «людське “я” завжди було більшим за натовп, народ і навіть людство» [2, с. 7], оцінили людину, здатну «вибороти й осмислити свою позицію в житті, свою духовну суверенність» [3, с. 5] і цілеспрямовано творити світ, у якому «панують прості істини й підставові цінності» [3, с. 10].

Мова як цінність визріває у втіленому в тексті «Homo feriens» [2, надалі посилання даватимуться на це джерело] мікрокосмі Ірини Жиленко антиномічно. З одного боку, поетка засадничо, апріорі, живе в «державі Слова», яке, як поетично вірить, «врятує світ». З іншого боку, властива їй як митцеві здатність чути тишу, влитися в нею, не осквернити її балакучістю дає їй відчуття й розуміння мови як засобу перцептивного звуження: *Мова людська убога до відчаю. Як описати це живе, осмислене повітря, важке од пташиного співу і солодке од сонця? Хідники і лави, засипані пелюстками? І оцей вулкан черемхи на моєму столі?* (с. 300); *Слова – грубе знаряддя. Мовби вишиваєш товстою голкою по тонюсінькому батисті* (с. 441). Водночас «самовідданий індивідуалізм» (В. Стус) Ірини Жиленко вивищує цю антиномічність до дихотомії «мова-як-сама-в-собі // мова-в-людині» і, зосереджуючись на феномені homo loquen («людина, що говорить»), представляє мову як цінність, що

формує й репрезентує ціннісно-смісловий універсум окремої особистості. У цьому плані цінність мови «переживається» на тлі її амбівалентного потенціалу, що простежується на всіх модусах вияву Мови: у власне мові як системі одиниць, локалізованих у свідомості; в мовленні як конкретному вираженні мови; в комунікації як використанні мови для досягнення порозуміння між співрозмовниками; в тексті як найвищій смислотвірній реальності мови.

Власне мова визначає для особистості національну картину світу, увиразнюючи опозицію «свій – чужий»: *До речі, ти знаєш, що «ура» – слово турецьке і означає «вбий»! Який жах! Наше «слава!» – наскільки гуманніше. А воїни колись кричали: «Ура великому Сталіну!» Як це зрозуміти? Ха-ха (с. 318).*

Мовлення постулює цінність індивідуальної манери (стилю) й актуалізує аксіологічні параметри добору елементів мовного коду в контексті авторської дихотомії *мова vs словоплетиво*, що концептуалізує систему протиставлень на зразок «виразність – завуальованість», «змістовність – надлишковість», «релевантність – імпульсивність», «гармонійність – ригідність»: *Так, життя складне, але не складніше, ніж воно завжди було. І нічого не з'явилося в ньому такого, чого би не можна було сказати нормальною українською мовою. Вреши, хіба справа лише в словоплетиві? Справа глибше. Справа у відчутті самого себе – особливим, не схожим на всіх, унікалом. А в унікалів, мовляв, і мова унікальна. Надмова і підмова (матюки та інше сміття). Аби лиш не золота мовна середина (с. 342).*

Комунікативний аспект функціонування мови увиразнює цінність постулату щирості, що усвідомлюється на тлі індивідуально-особистісних конотацій в контексті протиставлення різних типів та рівнів комунікації. Зокрема, віддаються преференції максимам скромності та великодушності й принципу рівномірного розподілу мовленнєвої ініціативи в інформативному спілкуванні, – натомість знецінюється вагомість максими підтримки самоіміджу в умовах фатичної комунікації: *Атмосфера справді інтелектуальна. Кава, кулетні черги англо-франко-польської мов, тонкі дотепи, естетські розмови і жарти з багатовідсотковим вмістом еротики. ... Смішувато. Хоч головною мовою спілкування була, звісно, українська, але між моїм товариством і цим – різниця величезна. Для нас було головним те, про що ми говоримо. Про себе забувалося. Тут же головною була не суть розмови, а самі мовлячі персонажі. Кожен аж мовби кричав: Я, Я, Я... Головне – я, а не те, що я обстоюю. Актор змінювався актором. ... Несправжність. Удаваність. Імітація (с. 579). 3*

іншого боку, духовне піднесення як результат міжособистісного спілкування протиставляється дії закону зниження рівня інтелекту аудиторії на рівні масової комунікації: *Найбільше я любила розмови камерні, віч-на-віч, коли душа стоїть високо, не розлита на міліні багатолюддя і багатотем'я; коли співрозмовник втрачає свою обтесаність (задля загального муру), і його душа набуває власної, неповторної форми* (с. 326).

Текстотворення як позачасова комунікація, в контексті якої за допомогою спеціально дібраних мовних засобів транслуються особистісні смисли автора, увиразнює цінність мови в асоціативних паралелях, що виявляють розуміння сутнісних характеристик поезії. З одного боку, *мистецький смак*, з іншого, – *огидне заримоване базікання, бур'янидло метафор задля метафор, притягнені за вуха асоціації, пікантні «знахідки», штучна ускладненість* (с. 266). З одного боку, *талант, особистість, духовний світ*, з іншого, – *порожнеча слова, карколомне плетиво метафор і формальних «приколів»* (с. 267). З одного боку, *дуже прості і скромні слова, але надзвичайно точного поцілювання і вагомого змісту*, з іншого, – *дешева клоунада, словесні стриптизи, що заповнюють порожнечу і зневіреність* (с. 440). З одного боку, *оте справжнє, якому не потрібно «гри в бісер», з іншого, – лихослів'я, демонстрування ерудиції, уципливої дотепності і моральної нечистоплотності; шелест словесного целофану, яким хочуть переконати, що король не голий* (с. 341). Власне, текст актуалізує мову як маркер людської душі, наділеної здатністю творити, як ціннісний феномен, що транслює неповторність кожної особистості. Тим-то символічна сутність мови, що кодується Іриною Жиленко в імперативі *Одягайся в яку завгодно одіж, втілюйся в яку завгодно форму, але головне – не грай роль, а будь* (с. 342), протиставляє тим, хто є живою людиною на живій землі (с. 342), *букет дурнів, які кожне третє слово пишуть з великої літери* (с. 266).

Поетичний досвід Ірини Жиленко, для якої *Слово і поезія – обернено пропорційні. Що менше слів – то більше поезії. Щось подібне до легень, у яких головне не плоть, а повітря, яким насичена плоть* (с. 440), висновує уявлення про мову як щось більше, ніж єдність звучання та змісту. Це «щось» корелює з раціонально-інтуїтивними пошуками сучасних лінгвофілософських досліджень, спрямованих на «пізнання механізмів синергетичної сутності мови як символічного медіуму, що перебуває на межі духовного світу людини з його устремліннями пізнати навколишній світ і енергетикою зовнішнього «великого» світу» [1, с. 41]. Відповідно імператив *Не грай роль, а будь* прочитується насамперед як постулат

мовленнєвої діяльності людини, що здійснюється з опорою на символічну, синергетичну сутність мови, чим мотивується її цінність як гармонізатора енергій особистості з енергіями позначуваних речей.

Анатомуючи творчий процес, Ірина Жиленко своєрідно актуалізує постульовану в лінгвофілософській і теологічній думці (В. фон Гумбольдт, О. Потебня, Г. Сковорода, Г. Палама) духовно-енергетейну сутність мови як транслятора вищих духовних енергій: *Розбери вірш Басьо по словечку – і що ти довідаєшся? Тайну дива поезії? Ні, бо слово саме по собі такий самий бездушний матеріал, як і цегла, з якої викладають і храми, і клозети... Сам по собі поет ніхто і ніщо. Він – будівничий храмів. Це його суть і єдине призначення. ... А підмурівок? Він, безперечно, є. Але ми не здатні його збагнути. Хіба що відчути. Можливо, це Божя Долоня, на якій стоїть усе. Принаймні Бог – це єдине ім'я, яке ми маємо не означення «фундаменту»* (с. 458). Тож у вимірах філософії мови Ірини Жиленко мова є тою цінністю, що задає для людини вектори осмислення її буття у стосунках з власною душею, довкіллям і Творцем.

Загалом же багатоаспектна природа мови визначає багатоаспектність її ціннісних вимірів. Водночас усвідомлення мови як динамічного феномена й транслятора енергій зміщує традиційний радикал її усвідомлення як цінності особистості: від користування мовою для забезпечення життєдіяльності до співпраці з мовою для пізнання власної сутності й осягнення всього сутнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. Духовна синергетика рідної мови: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 192 с.
2. Жиленко Ірина. *Ното feriens: Спогади*. Київ: Смолоскип, 2011.
3. Коцюбинська М. «Нам є на що озиратись!..» Свято спогадів Ірини Жиленко. *Жиленко Ірина. Ното feriens: Спогади*. Київ: Смолоскип, 2011. С. 5–17.
4. Тарнашинська Л. Уява – домінанта художнього світу: поетичні метаморфози Ірини Жиленко. *Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління*. Київ: Смолоскип, 2010. С. 334–360.